

3. Εισαγωγή: Επιστημολογική βάση των Επιστημών της Γεωγραφίας και της Γεωγραφικής Εκπαίδευσης

Η Γεωγραφία ως Επιστήμη περιλαμβάνει την ενασχόληση με τη χωρική διάσταση των φυσικών και ανθρωπογενών φαινομένων που εμφανίζονται στη Γη, καθώς και των αλληλεπιδράσεών τους. Μέσα από την ενασχόληση με τη χωρική διάσταση των φαινομένων αναπτύσσει μεθόδους και τεχνικές αναπαράστασης και ανάλυσης των χωρικών ιδιοτήτων των φαινομένων. Έτσι, η συμβολή της στο επιστημονικό γίνεσθαι προκύπτει από τη χωρική προοπτική με την οποία προσεγγίζει τα φαινόμενα στη Γη, αξιοποιώντας πορίσματα από διάφορες άλλες Επιστήμες, που τελικά οδηγούν με μοναδικό τρόπο σε σύνθεση νέων γνώσεων, εξηγήσεων και κρίσεων για τα φαινόμενα του γεωγραφικού χώρου. Συνεπώς, το περιεχόμενό της αφορά ισότιμα στη μελέτη φυσικών φαινομένων στον χώρο (φυσική διάσταση), ανθρωπογενών φαινομένων στον χώρο (διάσταση κοινωνική, πολιτική, οικονομική, ιατρική, πολιτισμική, κ.λπ.) και περιβαλλοντικών φαινομένων στον χώρο (αλληλεπίδραση ανθρώπου και φυσικού περιβάλλοντος), μαζί με τις μεθόδους και τεχνικές αναπαράστασης (π.χ. χάρτες, ψηφιακές υδρογείσι, Γεωγραφικά Συστήματα Πληροφοριών) και ανάλυσης (π.χ. ειδικές τεχνικές επεξεργασίας χωρικών πληροφοριών) που χρησιμοποιεί για τη μελέτη αυτή. Για τους πιο πάνω λόγους, η διεθνής επιστημονική κοινότητα προσδιορίζει τη Γεωγραφία ως γέφυρα μεταξύ Φυσικών και Κοινωνικών Επιστημών και την αναδεικνύει ως παράδειγμα διεπιστημονικότητας.

Η Γεωγραφική Εκπαίδευση, αποτελεί το επιστημονικό πεδίο που μελετά την επανασυγκειμενοποίηση της γεωγραφικής ακαδημαϊκής γνώσης σε σχολική, εξετάζοντας τις συνθήκες, αρχές και μεθόδους της διδασκαλίας και μάθησης που αφορούν συγκεκριμένα την Επιστήμη της Γεωγραφίας. Η μοναδική θεώρηση του πραγματικού κόσμου, με την οποία η Γεωγραφική Εκπαίδευση εμπλουτίζει την εκπαιδευτική εμπειρία των μαθητών/τριών, έχει να κάνει τόσο με τη μεθοδολογική προσέγγισή της για διερεύνηση της χωρικής διάστασης των φυσικών και ανθρωπογενών φαινομένων και των αλληλεπιδράσεών τους όσο και με το γεωγραφικό της περιεχόμενο. Σημαντικό ζήτημα στη μεθοδολογική προσέγγιση αποτελεί η καλλιέργεια ενός «γεωγραφικού σκέπτεσθαι» ή γεωγραφικής-χωρικής σκέψης. Καίριο μέλημα της Γεωγραφικής Εκπαίδευσης είναι η κατάλληλη και αποτελεσματική καλλιέργεια γεωγραφικής σκέψης και γνώσης στους/στις μαθητές/τριες.

Με βάση τα πιο πάνω, η Γεωγραφική Εκπαίδευση δεν είναι απλά η απλοποίηση της γεωγραφικής γνώσης για διδασκαλία της σε μαθητές/τριες δεδομένης ηλικίας, αλλά και η συνειδητή επιλογή γνώσεων, δεξιοτήτων και στάσεων μαζί με μεθοδολογικές προσεγγίσεις που στο κυπριακό συγκείμενο τυγχάνουν εξειδίκευσης, ώστε να συνάδουν (1) παιδαγωγικά με το πώς ο άνθρωπος μαθαίνει για τον χώρο, (2) ηλικιακά με τον βαθμό ικανότητας και ετοιμότητας των μαθητών/τριών να μάθουν για τον χώρο σε δεδομένη ηλικία, και (3) με τον επίσημο γενικό σκοπό και επιμέρους στόχους του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού για την εκπαίδευση.

3.1 Σκοπός

Σκοπός της Γεωγραφικής Εκπαίδευσης στα σχολεία της Κυπριακής Δημοκρατίας είναι να καταστήσει τους/τις μαθητές/τριες ικανούς/ές, ως συνειδητοποιημένους/ες πολίτες, ως παιδιά/εφήβους στο παρόν τους, αλλά και ως ενήλικες στο μέλλον, να λαμβάνουν αποφάσεις και να κάνουν επιλογές οι οποίες:

- Να οδηγούν στη διαμόρφωση ενός δίκαιου, ασφαλούς, αποδοτικού και αρμονικού περιβάλλοντος στο τοπικό τους συγκείμενο με επίγνωση των διεθνών του συνδέσεων.
- Να αξιοποιούν τη γεωγραφική γνώση για να λαμβάνουν χωρικά ενημερωμένες και βιώσιμες αποφάσεις από τη σκοπιά της αειφορίας σε οικονομικά, κοινωνικά, πολιτικά και πολιτισμικά συγκείμενα.
- Να συμβάλλουν στην κατανόηση, την αποδοχή και τη συνεργασία ανάμεσα σε όλες τις εθνικές, εθνοτικές, πολιτισμικές, θρησκευτικές και άλλες ομάδες σε τοπικό και διεθνές συγκείμενο με απώτερο σκοπό την ειρήνη και την περιβαλλοντική ισορροπία.

3.2 Επιδιώξεις

3.2.1 Ένα συνεκτικό και επαρκές σώμα γνώσεων

Με τη διδασκαλία του μαθήματος επιδιώκεται οι μαθητές και οι μαθήτριες να αποκτήσουν ένα συνεκτικό και επαρκές σώμα γνώσεων γύρω από τα ακόλουθα:

- Θέσεις και περιοχές προκειμένου να τοποθετούν τοπικά και παγκόσμια γεγονότα μέσα σε ένα γεωγραφικό πλαίσιο και να κατανοούν βασικές σχέσεις στον χώρο.
- Τα σημαντικά επιφανειακά φυσικά συστήματα της γης, τα γεωλογικά φαινόμενα και διεργασίες, τις μορφές του ανάγλυφου, τα είδη των εδαφών, τα υδρογραφικά στοιχεία, το κλίμα, τις μορφές βλάστησης και πανίδας και την κατανομή τους, προκειμένου να κατανοούν τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ τους μέσα στα οικοσυστήματα.
- Τα κοινωνικο-οικονομικά συστήματα της γης (τους τομείς παραγωγής π.χ. τα διάφορα επίπεδα μεταποίησης και την παροχή υπηρεσιών, δημογραφικά φαινόμενα και άλλα) και τις αλληλεπιδράσεις τους για τη διαμόρφωση του ανθρωπογενούς τοπίου προκειμένου να σχηματίσουν αντίληψη για τις διάφορες χωρικές εκφάνσεις τους.
- Την επίδραση που έχει το φυσικό περιβάλλον στις ανθρώπινες δραστηριότητες, τους μηχανισμούς και τους τρόπους δημιουργίας διαφορετικών περιβαλλόντων και πολιτισμών, και, αντίστροφα.
- Την επίδραση ανθρωπογενών δραστηριοτήτων στις ποικίλες τους εκφάνσεις (π.χ. διαφορετικά τεχνολογικά, οικονομικά, αξιακά, πολιτισμικά και πολιτικά συστήματα) στο φυσικό περιβάλλον.
- Την ποικιλομορφία των λαών και των κοινωνιών στη γη, προκειμένου να εκτιμήσουν τον πολιτισμικό πλούτο της ανθρωπότητας.
- Τη δομή και τις εξελίξεις της ιδιαίτερης πατρίδας και της χώρας τους ως καθημερινού πεδίου δράσης και ως αποτέλεσμα ιστορικής συνέχειας.
- Τις προκλήσεις και τις ευκαιρίες για αλληλεπίδραση σε παγκόσμιο επίπεδο.

3.2.2 Καλλιέργεια αξιών, υιοθέτηση στάσεων και επίδειξη συμπεριφορών, που απαρτίζουν τη σύγχρονη δημοκρατική πολιότητα

Με τη διδασκαλία του μαθήματος επιδιώκεται, οι μαθητές και οι μαθήτριες, να διαμορφώσουν αξίες-στάσεις-συμπεριφορές που να ενθαρρύνουν και να προωθούν:

- τη διεθνή διάσταση και την παγκόσμια προοπτική των λαών σε όλα τα επίπεδα
- την κατανόηση και τον σεβασμό για όλους τους λαούς, τους πολιτισμούς, τις αξίες και τον τρόπο ζωής τους, συμπεριλαμβανομένων των τοπικών ιδιομορφιών
- τη συναίσθηση της αυξανόμενης παγκόσμιας αλληλεξάρτησης και αλληλεπίδρασης των λαών
- την ικανότητα να επικοινωνούν μεταξύ τους
- τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των ατόμων, των κοινωνικών ομάδων και των θεσμών

- την αναγκαιότητα για διεθνή αλληλεγγύη και συνεργασία
- τη διάθεση από μέρους του ατόμου να συμμετάσχει στην επίλυση των προβλημάτων σε τοπικό, εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο
- το έμφυτο ενδιαφέροντος των μαθητών/τριών για το περιβάλλον και για την ποικιλία των φυσικών και ανθρωπογενών χαρακτηριστικών στην επιφάνεια της Γης
- την αναγκαιότητα για αειφορική συνύπαρξη μεταξύ ανθρώπων- φυσικού περιβάλλοντος καθώς και για προστασία φυσικών και πολιτισμικών στοιχείων του περιβάλλοντος
- την εκτίμηση, από αισθητικής άποψης, των στοιχείων του φυσικού κόσμου και των ιδιαιτεροτήτων των συνθηκών ζωής των ανθρώπων σε διάφορες περιοχές της Γης
- τον προβληματισμό για την ποιότητα, τον σχεδιασμό και τη διαχείριση του χώρου και της Γης ως κατοικίας και πεδίου δραστηριοποίησης του ανθρώπου
- τη σημασία που έχουν στάσεις και αξίες για τη λήψη αποφάσεων
- την ετοιμότητα να χρησιμοποιούν τη γεωγραφική γνώση και τις ικανότητες κατάλληλα και υπεύθυνα στην ιδιωτική, επαγγελματική και τη δημόσια ζωή
- τη σημασία που έχει η ορθολογική διαχείριση των στοιχείων του χώρου και η προστασία του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος όπως και την ετοιμότητα να λειτουργούν υπέρ του περιβάλλοντος, στο γενικότερο πλαίσιο της αειφόρου ανάπτυξης
- τον σεβασμό των δικαιωμάτων όλων των ανθρώπων για ισότητα, πέρα από και ενάντια σε έμφυλες, θρησκευτικές, εθνικιστικές, ρατσιστικές ή άλλες διακρίσεις
- τη διαμόρφωση ενεργών, υπεύθυνων και ενημερωμένων πολιτών, με διάθεση κριτικής ανάγνωσης του χώρου και για συμμετοχή στην αναζήτηση λύσεων και στη διαδικασία λήψης αποφάσεων για τοπικά, περιφερειακά και παγκόσμια προβλήματα
- την υιοθέτηση ενός τρόπου ζωής που να πηγάζει από τη γνώση και την κατανόηση των διαφόρων φαινομένων στις διάφορες κλίμακες, έτσι ώστε και ατομικά να συνεισφέρουν εποικοδομητικά στην επίλυση τοπικών, περιφερειακών και παγκόσμιων προβλημάτων.

3.2.3 Καλλιέργεια ιδιοτήτων, ικανοτήτων, δεξιοτήτων που απαιτούνται από την κοινωνία του 21ου αι. – ικανότητες κλειδιά

Με τη διδασκαλία του μαθήματος επιδιώκεται οι μαθητές και οι μαθήτριες να αναπτύξουν δεξιότητες και να εξοικειωθούν με μεθόδους και πρακτικές που απορρέουν και συνάδουν με τη φύση του μαθήματος και οι οποίες θα συμβάλλουν στα ακόλουθα:

- Την ανάπτυξη της απαραίτητης κριτικής και αφαιρετικής σκέψης, έτσι ώστε να απλοποιούν, να αντιλαμβάνονται και να ερμηνεύουν τον χώρο, να αναπαριστούν και να ερμηνεύουν τα στοιχεία του και να επικοινωνούν χωρικά με βάση προεπιλεγμένους σκοπούς.
- Τη χρήση, την ερμηνεία και την παραγωγή λεκτικών και μη-λεκτικών (π.χ. ποσοτικών, εικονικών, συμβολικών) πληροφοριών, όπως είναι το λεκτικό κείμενο, οι εικόνες, οι διάφοροι τύποι εξειδικευμένων γραφικών παραστάσεων (πίνακες, διαγράμματα), οι γενικοί και θεματικοί χάρτες και τα χαρτογράμματα, καθώς και την κριτική επιλογή τέτοιων πηγών πληροφοριών, με βάση την καταλληλότητά τους, για την επίλυση χωρικών προβλημάτων.
- Την εφαρμογή μεθόδων, όπως τη μελέτη πεδίου, τη διερεύνηση διαφόρων θεμάτων με τις ανάλογες γεωγραφικές επιστημονικές διαδικασίες, την ερμηνεία στοιχείων από διάφορες πηγές και τη δημιουργική σύνθεσή τους.
- Την ανάπτυξη γεωγραφικών δεξιοτήτων, οι οποίες προάγουν τη χωρική σκέψη και συνθέτουν το πλαίσιο διερεύνησης, ανάλυσης και απάντησης σε γεωγραφικά – χωρικά προβλήματα, με σκοπό τη συνεχή και βιώσιμη αναβάθμιση της ποιότητας ζωής.

- Τη διασύνδεση των αποκτηθεισών γνώσεων και δεξιοτήτων με γεγονότα και φαινόμενα της καθημερινής ζωής και πρακτικής, συμπεριλαμβανομένων προσωπικών βιωμάτων των μαθητών/τριών.
- Τη μεταφορά εφαρμογής της αποκτηθείσας γνώσης και πρακτικής σε άλλα γνωστικά αντικείμενα και τη χρήση της διαθεματικής προσέγγισης για την άντληση πληροφοριών (και) από άλλα γνωστικά αντικείμενα.
- Την αναζήτηση λύσεων, σε προσωπικό και συλλογικό επίπεδο, για τοπικά, περιφερειακά και παγκόσμια προβλήματα.

Όπως προκύπτει και από την παράθεση των επιδιώξεων της γεωγραφικής εκπαίδευσης, είναι αυτονόητο ότι η διδακτική διαδικασία δεν συνεπάγεται μόνο την υλοποίηση επιδιώξεων γνωστικού περιεχομένου, αλλά και επιδιώξεων ψυχοκινητικού και συναισθηματικού χαρακτήρα που θεωρούνται σημαντικές για την ολόπλευρη ανάπτυξη της προσωπικότητας του/της μαθητή/τριας. Οι ψυχοκινητικές επιδιώξεις στο μάθημα της Γεωγραφίας αφορούν στην ανάπτυξη-καλλιέργεια ικανοτήτων και δεξιοτήτων, που είναι σύμφυτες με το συγκεκριμένο γνωστικό αντικείμενο. Οι συναισθηματικές επιδιώξεις συνδέονται με την αποδοχή / υιοθέτηση αξιών - αρχών, η υλοποίηση των οποίων οδηγεί σε έκφραση εσωτερικής ικανοποίησης από μέρους των μαθητών/τριών.